

QADIMGI MISR MADANIYATI

Tolibov Davlat Maratovich

+998996203159

Ismatov Ilhom To'lqin o'g'li

+998992584772

Quvonova Dilafro'z Shermamat qizi

+998883803100

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Annontatsiya : Ushbu maqolada Qadimgi Misrda shakllanga madaniyatning bugungi tarixda tutgan o'rnini yoritilgan. Zero Azim Nil daiyosining quyi qismida joylashgan Qadimgi Misr kishilik madaniyatining eng ko'hna, eng qadimgi markazlaridan biri hisoblanadi. Misr madaniyati m. 4000-5000 yil muqaddam vujudga kelgan va bir necha tarixiy davrlarni boshidan kechirib, taraqqiy etib borgan. Madaniyat ko'pqirrali tushuncha bo'lib, u bir-biri bilan bog'langan ikki tarkibiy qismdan iboratdir. Ularning biri moddiy madaniyat bo'lsa, ikkinchisi ma'naviy madaniyatdir. Moddiy madaniyat deganda ajdodlarimizning aqli-zakovati, qo'l mehnati bilan yaratilgan turar joylari, me'moriy binolari, ust-bosh, kiyim-kechaklari, iste'mol qiladigan taomlari, uy-ro'zg'or anjomlari, xullas odamlarning kundalik ehtiyoji uchun lcerak bo'ladigan buyumlar majmuasi tushuniladi. Kishilikning ma'naviy madaniyati esa moddiy madaniyat bilan uzviy, chambarchas bog'liq bo'lib. u ham ko'p qirralidir.

Kalit so'zlar: Nil, "ruh oroli", oltin, iyeroglif, Osiyo, Ikki og'a-ini", "Isida va Osiris haqida", "Gor bilan Set janjali".

Ma'naviy madaniyat tarkibiga axloq. odob, yurish-turish, kishilar bilan muomala, til, tafakkur. xalq og'zaki ijodiyotining hamma turlari, yozuv, yozma adabiyot, raqs, qo'shiq, musiqa, rassomchilik, haykaltaroshlik, yer bilimi, amaliy saivat buyumlari, ilm-fan, huquq, din, diniy tushunchalar va boshqa natsalar kiradi. Qadimgi misrliklar madaniyatning har ikki tarmog'i bo'yicha ham kattadan-katta yutuqlarga erishganlar. Qadimgi Misr madaniyatining ildizlari 4-5 mingyillik emas, balki, bir necha o'n ming yilliklarga borib taqaladi. Misrning qulay geografik muhiti hudud aholisining moddiy va ma'naviy madaniyati hamda texnikaning juda barvaqt taraqqiy etishiga asos bo'lib xizmat qilgan. [1]

Misrning jazirama issiq ob-havosi, Nil vohasida suniy sug'orish inshootlariga bo'lgan benihoyat zo'r ehtiyoj juda qadim zamonlardayoq kanallar, to'g'onlar. dambalar va dastlabki vaqtlarda oddiy pitang bilan ko'tariladigan bosmalar, keyinchalik esa eharxpalaklar, shoduf, nova va boshqa sug'orish texnikasining

murakkab tizimini kashf etishga majbur qilgan. Shuni ta'kidlab o'tish joizki, qadimdan boshlab Misrda toshlaroshlik g'oyat ravnaq topib, toshdan ajoyib ibodatxonalar, saroylar, piramida-ehromlar va turli m e'moriy obidalar yasaganlar. Qadim zamonlardan oq misrlik hunarmandlar fil suyagi, oltin. mis, kumush va qimmatbaho toshlardan ajoyib, nafis ziynat buyumlari yasashda katta yutuqlarga erishgan. Misrda yer yuzining boshqa joy lari ga qaraganda yozuv va yozma adabiyot ancha ilgari paydo bo'lgan va rivojlana borgan. Yozuv paydo bo'lishi munosabati bilan maktab va ma'orif ham asta-sekin shakllana borib, rivoj topgan. Mamlakatda astronomiya, matematika, tabobat, geografiya, veterinariya va boshqa ilmiy bilimlarning kurtaklari shakllanib ravnaq topgan. [2]

Ko'pgina misrshunos olimlar, xususan V.I. Avdiyevning yozishicha, "Misr madaniyati qadimgi Sharqdagi tur g im madaniyatning timsoli sifatida juda sekinlik bilan rivojlana borgan. Misr madaniyatining turg'unligi, to'g'risi, juda sekin taraqqiy qilishiga Nil vodiysining geografik jihatdan boshqa olamdan ajralib qolganligi. hanida u yerda ibtidoiy jam oa tuzumi qoldiqlarinig uzoq saqlanib qolganligidir". Biroq keyinchalik birinehi, ikkinchi mehnat taqsimotining bo'lishi hamda savdo-sotiqning rivojlana borishi oqibatida xususiy mulk va mulkiy tengsizlik qadimgi urug'doshlik jam iyatini yemirib, tabaqaviy quldorlik jamiyati va eng qadimgi mustabid davlatlarning vujudga kelishiga sabab bo'lgan. [3]

Urushlar va tashqi savdo misrliklarning qo'shni mamlakatlar bilan tanishish va aloqa bog'lashiga imkoniyat yaratgan. Shu munosabat bilan misrliklar O 'rtayer dengizining sharqiy viloyatlari va Mesopotamiya aholisi madaniyatidan juda ko'p narsalar oiganib, o'z o'rnida bu xalqlar madaniyatining rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Bunga Misrning geografik o'rni ya'ni 3 qit'a - Afrika. Osiyo va Yevropa chegaralari tutashgan yerda joylashganligi ham birinchi yordam bergan. Shuningdek fir'avnlr, arkoni davlat, qo'shin, ruhoniylar va ko'p sonli Misr aholisini oziq-ovqat bilan ta'minlashning asosiy manbayi hisoblangan yer bilimi va u bilan bog'langan ziroatchilik misrliklar madaniyati rivojining eng muhim omillari.[4]

Misr insoniyat madaniyatining eng qadimgi markazlaridan biri hisoblanadi. Yozuv m a'naviy madaniyatning ajralmas qismidir. Qadimgi misrliklar bundan 6-7 mingyillar muqaddam belgi-rasmlar shaklidagi iyeroglif yozuvini kashf etganlar. Misr yozuvida narsa va hodisalar har turli rasm va belgilar yordamida ifoda etilgan. Masalan, suv so'zi uch qator to'lqinsimon chiziq, tog' so'zi ost tomoni tekis. yuqori tomoni qabariq, o'rtasi botiq shakl bilan ifoda etilgan. Q o'lida o'q-yoy ushlab turgan odam rasmi jangchi, o'roq ushlab turgan kishi tasviri esa o'rm oq degan m a'noni bildirgan. Keyinchalik belgi-rasm shaklidagi yozuv takomillashib soddalashtirilgan. Zamonlar o'tishi bilan belgi-rasm shaklidagi yozuvlar alifbo belgilariga aylangan. Qadimgi podsholik davrida misrliklar yozuvida 24 ta asosiy tovushni bildiradigan alifbo tizirni paydo bo'lgan. [5]

Misrliklar dastlab alifbo va xatlarni tosh, yog‘och, po‘stloq, taxta, teri kabi buyumlarga yozganlar. Nil sohillarida o‘sadigan papirus o‘simligining barglaridan esa yozuv qog‘ozidan foydalanilgan. Misrliklar papirus barglaridan varaqlar tayyorlab, varaqlarni bir-biriga ulab uzunligi 45 metrgacha papirus o‘ram lari tayyorlaganlar. Zaruriy ma’lumot, hodisa va boshqa narsalar papirusga yozib berilgan. Unga qamishdan tayyorlangan yozuv asbobi bilan yozilgan. Bu misrliklarning o‘ziga xos kitobi edi. Misrning turli joylaridan arxeolog olimlar qadimgi ‘papyrus kitob’larini topishgan. Qadimgi Misr iyerogliflarini. tilshunos olimlar oiganishga urinib koiganlar. Lekin ular bu sohada aytarli natijalarga erisha olmaganlar. Mashhur fransuz olimi J.F.Shampalon Misr iyerogliflarini o‘qib chiqib, shuhrat qozongan. Misr tarixini o‘rganishda ‘Rozzet’ bitiktoshi ham katta ahamiyatga ega bo‘lgan.[6]

Qadimgi Misr adabiyoti bundan VI-VII mingyil muqaddam vujudga kelgan. O‘lta podsholik davrida adabiyot juda yuksak darajaga ko‘tarilgan. Qadimgi misrliklar juda ko‘p xalq maqollari, matallari, ertak, afsona, doston va qo‘shiqlar yaratganlar. Xalq og‘zaki ijodiyotida dehqon, cho‘pon, savdogar, hammol, amaldor, ruhoniy va hatto Misr fir‘avnlarning turmush tarzlari sodda tilda bayon etilgan. Qadimgi misrliklarning ‘Ikki og‘a-ini’, ‘To‘g‘ri va egri’, ‘Isida va Osiris haqida’, ‘Gor bilan Set janjali’, ‘Halokatga uchragan kema haqida hikoya’, ‘Sinuxet hikoyasi’ kabi rivoyat, afsona, ertak va hikoyalari diqqatga sazovordir. Qadimgi Misr adiblari sayohatnoma, pand-nasihat, diniy poeziya va gimnlarga katta e’tibor berganlar. Ular shu yo‘nalishda ko‘plab asarlar yaratishgan. ‘Halokatga uchragan kema haqida hikoya’ rivoyatida podsho konlariga qilingan mashaqqatli sayohat haqida so‘z yuritiladi. Hikoya qilinishicha, sayyohlar dengizda dahshatli dovulga duch keladilar. Dovul ularni ‘ruh oroli’ga uloqtirib tashlavdi. Orolida ulkan ilon qiyofasidagi olijanob podsho yashar ekan. Ilonshoh sayyohlarni yaxshi qabul qilibdi. Ularga ko‘p oltin, kumush. fil tishlari, xushbo‘y narsalar, it va maymunlar sovg‘a qilib, Misrga kuzatib yuboribdi..[7]

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Геродот. История в девяти книгах / Пер. Г. А. Стратановского. М.; Л., 1972. («Памятники исторической мысли»; репр. 1993).
2. Авдиев В.И. История Древнего Востока. Москва 1948 .
3. Тураев Б. А. Египетская литература. СПб., 2000.
4. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). SOVET HUKUMATINING DINGA NISBATAN MUNOSABATI VA UNING IJTIMOIIY OQIBATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4-2), 392-397.
5. Chorshanbiyev, B. R., & Ollomurodov, N. (2023). AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRI XO‘JALIGI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(1 SPECIAL), 417-419.
6. Boytora, C., & Nurali, O. (2023). Amir Temur and the Times of the Temuris Mints and Monetary Policy. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 16, 1-4.
7. Ollomurodov, N. Y. O. G. L. (2023). SOVET HUKUMATINING DINGA NISBATAN MUNOSABATI VA UNING IJTIMOIIY OQIBATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4-2), 392-397.